

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

На правах рукопису

ОСИПОВА СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 316.334

**СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В СВІТОВОМУ
ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Одеса – 2017

Робота виконана на кафедрі політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Науковий консультант:

доктор політичних наук, професор
НАУМКІНА Світлана Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
завідувач кафедри політичних наук і права

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
АНДРУЩЕНКО Тетяна Вікторівна,
Національна музична академія імені П. І. Чайковського, професор кафедри теорії та історії культури.

доктор політичних наук, професор
БАБКІНА Ольга Володимирівна,
Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова,
завідувач кафедри політичних наук

доктор політичних наук, професор
Денисенко Валерій Миколайович,
Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки

Захист відбудеться 28 березня 2017 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36

Автореферат розісланий 27 лютого 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої
ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Державотворчі процеси останнього десятиліття ХХ – початку ХХІ ст., спричинили системні зміни світоустрою і, як наслідок, надали нового імпульсу в політичних дослідженнях.

Поява на політичній мапі світу нової (навіть невеликої, спірної чи невизнаної міжнародною спільнотою) держави здатна змінити геополітичну конфігурацію всього політичного простору, призвести до локальних та регіональних протиріч, конфліктів і крайніх їх проявів – війн.

В умовах сучасного світоустрою на тлі розпаду СРСР та інших східно-європейських держав, встановлення багатопольярного світового порядку, трансформацій світового політичного простору, викликаних глобалізацією, ступінь актуалізації зазначеної в назві роботи наукової проблеми зростає, а сама проблема набуває особливої гостроти.

Складність вивчення процесу державотворення полягає насамперед у тому, що це явище досить важко піддається однозначній інтерпретації. З одного боку, утворення нових держав свідчить про еволюційний поступальний характер суспільного розвитку, з іншого – сама ймовірність виникнення нової держави в тому чи іншому регіоні світу постає загрозою, дестабілізуючим фактором стабільному сталому розвитку.

Сучасний етап політичної історії відноситься до тих періодів суспільного розвитку, які пов'язані з появою на міжнародній арені нових держав, що, на жаль, відбувається не завжди демократичним шляхом. Крім того, можливість виникнення нових держав не виключена і в майбутньому. Тому дослідження процесу державотворення є досить доцільним, що обумовлює актуальність теми даної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема і зміст дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Соціально-політичні проблеми України в контексті глобальних процесів» (№ державної реєстрації 0114U007155), одним із виконавців яких є докторант.

Мета та завдання дослідження. Метою є обґрунтування сучасних практик державотворення як системного елементу політичного простору і виявлення основних соціально-політичних і інституційно-правових / неправових сценаріїв утворення нових держав.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність розв'язання таких дослідних завдань:

- узагальнити основні теоретико-методологічні підходи до визначення природи і структури процесу державотворення;
- проаналізувати концептуальні аспекти класичних і сучасних парадигм процесу державотворення;

- визначити місце періодизації політичної історії в методології дослідження процесу державотворення та вирізнити її об'єктивні критерії як моделі системного розвитку держави;
- уточнити детермінанти процесу державотворення в сучасному політичному просторі;
- здійснити компаративний аналіз політико-правового досвіду становлення нових держав у сучасному світі;
- обґрунтувати сецесійні тенденції світового політичного простору як фактор утворення нових держав та виявити їх основні особливості в сучасному світовому просторі;
- визначити історичні передумови виникнення та політичні умови існування пострадянських самовизначених держав;
- проаналізувати питання міжнародного визнання нових держав у контексті міжнародної і регіональної безпеки;
- виявити основні проблеми формування механізму міжнародно-правового визнання самовизначених держав у нових геополітичних реаліях;
- дати оцінку референдній демократії як інструменту самовизначення народів і легітимації нових держав;
- проаналізувати та визначити роль інституціоналізації зовнішньополітичної діяльності самовизначених держав в їх міжнародній легітимації.

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єктом* дисертаційного дослідження виступає процес державотворення як одна із ключових функціональних характеристик соціально-політичного простору.

Предметом – особливості сучасних практик державотворення в світовому політичному просторі, їх передумови та наслідки.

Методологічну основу даного дисертаційного дослідження склали як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання, вибір яких обумовлений метою та завданнями роботи, а також принципами об'єктивності, науковості, системності, історичності, соціального детермінізму і верифікованості.

Одним з основних методів дослідження став системний підхід, який дозволив підійти до предмету вивчення як комплексу проблем єдиного політичного процесу, виявити взаємозв'язок і взаємозалежність його різних елементів.

Для виявлення причин і передумов виникнення нових держав сучасності як спосіб розуміння політичної дійсності був застосований детерміністський підхід, що дозволив виявити в процесі державотворення системність, а також сформулювати прогностичні висновки про перспективи подальшого розвитку процесу державотворення. Застосування ситуативного методу дало можливість врахувати всі умови і обставини, які супроводжують хід багатогранного і суперечливого процесу виникнення, розвитку та функціонування нових держав у світовому політичному просторі.

В рамках інституційного підходу процес державотворення розглянуто крізь призму держави – соціально-політичного інституту, що є головним

суб'єктом політичного процесу, який здатний мати і відстоювати власні інтереси; одночасно виявлено вплив інституту міжнародно-правового визнання держав на процес державотворення та в цілому на хід політичного розвитку світової спільноти.

Структурно-функціональний метод уможливив виявити місце і роль процесу державотворення в сучасному політичному полі і визначити його основні функціональні навантаження як одного з найбільш значних елементів політичного розвитку на сучасному етапі суспільного життя.

Метод системно-історичного аналізу дозволив виявити основні історичні (в незначній ретроспективі) і політичні аспекти виникнення і розвитку нових держав як явища суспільного життя, а також тих чинників, які формують нові умови взаємовпливу процесу державотворення і політичної системи. Структурно-ціннісний метод допоміг відповісти на питання про самоідентифікацію держав, що самовизначилися, в процесі сучасних трансформацій, їх ціннісні пріоритети, цілі і завдання.

Емпіричну базу дослідження склали міжнародні та національні нормативні акти, що торкаються проблеми державотворення і визнання нових держав (у т. ч. Міжнародний пакт про політичні і громадянські права людини 1966 р.; Конвенція Монтевідео про права та обов'язки держав 1933 р.; Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р.; резолюції Генеральної Асамблеї ООН з питань визнання нових держав; конституції і законодавчі акти більш ніж 20 держав та ін.); дані національної та міжнародної статистики, результати референдумів, масових соціологічних опитувань, пов'язаних з предметом даного дослідження; тексти виступів, заяв політичних лідерів.

Наукова новизна дослідження одержаних результатів полягає в тому, що дана робота є першим цілісним, системним дослідженням теоретичних та політико-правових сучасних практик державотворення в світовому політичному просторі. На основі аналізу широкого кола першоджерел і дослідницької літератури, здійсненого з позиції та інструментарію політичної науки, це конкретизується у таких положеннях:

Вперше:

– визначено, що процес державотворення насамперед поширюється на конвенціональні (нормативні) зміни, які характеризують механізми конкуренції у боротьбі за державну владу і владно-державні відносини, що відповідають правилам політичної гри і політико-правовим нормам, прийнятим в суспільстві. Поряд з цим, однак, в його рамках відбуваються трансформації, пов'язані з виходом суб'єктів процесу державотворення за межі їхніх політичних ніш і загальноприйнятих стандартів, зміною їх рольових функцій, зафіксованих в нормативно-правових актах, перевищенням ними своїх повноважень в межах існуючих державних організацій. Тому в зміст процесу державотворення на сучасному етапі політичної історії можливе включення не тільки виникнення, розвитку і функціонування нових держав, а й пов'язаних з ними громадянських воєн,

етнічних, конфесійних та інших конфліктів, тероризму, кримінальних діянь політичних лідерів і т. д.;

– обґрунтовано введення терміну «процес державотворення». Авторська позиція полягає в спробі надати більш глибокий світоглядний сенс поняттю «процесу державотворення». Нова лексична форма дозволяє розглядати процеси виникнення, становлення і розвитку держави розтягнутими у часі, розуміючи, що утворення держави – не одноразовий акт, а процес, пов'язаний не тільки зі зміною форм організації людського співжиття, а й з їх розвитком, тобто переходом в якісно нові стани відповідно до викликів історичного часу. Іншими словами, розуміння процесу розвитку держави, її форм, соціально значущих якостей і функцій як процесу державотворення дозволяє розглядати державу в часі і просторі, в ретроспективному і перспективному розвитку, в порівняльному плані і т. д., що відкриває перед дослідником нові методологічні можливості. Як лексична одиниця, слово «державотворення» включає в себе дві основи – «держава» і «утворення», тобто означає якусь дію, дієвий ряд, пов'язаний з процесом утворення держави. На переконання автора, для розкриття досліджуваної проблеми потрібно рухатися не від держави як політичного інституту, а від процесу як динамічної характеристики політичної системи суспільства;

– доведено, що в сучасній політичній науці і політичній практиці визнається факт сецесії як явища політичного життя суспільства, яке характеризує передумови і процес утворення нових держав у сучасному світі. Однак однозначного розуміння природи цього явища і єдиних підходів до його оцінки в політичній теорії не склалося, а практика визнання сецесійних домагань і, як наслідок, утворення самостійної держави, залишається непослідовною. Прикладами успішних сецесії, що призвели до утворення нових незалежних держав в політичній практиці останнього десятиліття ХХ ст. є розпад СРСР (15 держав) і Югославії (6 держав), а спочатку ХХІ ст. – відділення Південного Судану. Однак навіть позитивний за результатами сецесійний досвід практично завжди пов'язаний з феноменом самовизначених невизнаних і частково визнаних держав (у пост'югославському Косово і пострадянських Абхазії, Нагірному Карабасі, Придністров'ї, Південній Осетії), а також кровопролитних війн за незалежність як засобу для досягнення суверенітету (як у названих утвореннях, так і, наприклад, у визнаному Південному Судані);

– на основі емпіричних даних політичної практики складена класифікація детермінантів процесу державотворення, що обумовлюють еволюційну можливість виникнення нових держав у сучасному політичному просторі. В соціо-синергетичних системах, таких як держава (та й суспільство в цілому) проявляються складні типи детермінації, до яких слід віднести: системну детермінацію, що характеризує обумовленість самою системою стану, поведінки, властивостей її елементів і, навпаки, залежність системи від її елементів; структурну детермінацію, в рамках якої виникає нова локальна структура, здатна взаємодіяти зі старою, що може привести як до зміни останньої, а пізніше і до трансформації всієї системи, так і до

знищення елементів нової структури; цільову детермінацію, яка можлива тільки в самоорганізованих відкритих системах, а внутрішні і зовнішні фактори розвитку в такому випадку взаємодіють відповідно до мети.

Уточнено:

– значення термінів «нові держави», «де-факто держави», «невизнані держави», «самопроголошені держави», «квазідержави», «альтернативні форми суверенної державності», «самовизначені / невизнані держави», що використовуються в теорії держави і державотворення для позначення державних утворень, які виникли наприкінці ХХ ст. – ХХІ ст. В сучасній політичній лексиці термін «нові держави» в прив'язці до часу їх виникнення відображає реальний політико-правовий стан самовизначених (невизнаних) держав у сучасному світі;

– історичні етапи реалізації права народів (націй) на самовизначення і становлення інституту міжнародно-правового визнання, характеристики сучасного стану та перспективи вдосконалення механізму міжнародного визнання держав, а також технології легітимації утворених держав;

– співвідношення декларативної та конститутивної теорій практичної поведінки визнаних держав у ставленні до нових самовизначених державних утворень та їх ролі у світовій політиці. Декларативна теорія виходить з тези, що суб'єктом міжнародного права держава є з моменту свого політичного оформлення в силу об'єктивного факту щодо свого суверенного існування. Конститутивна теорія базується на діаметрально протилежній тезі, згідно з якою політичне оформлення нової держави не збігається з її становленням як нового суб'єкта міжнародного права; політичною реальністю міжнародна правосуб'єктність такої держави стає тільки після визнання її незалежності міжнародною спільнотою;

– поняття «частково визнана асоційована держава» – як особлива форма конфедерації нерівнозначних держав, які об'єдналися на двосторонній основі, в якій одна (менша, слабша) держава, зберігаючи формально суверенітет, значну частину своїх владних компетенцій (як правило, питання зовнішньої політики, зв'язку, транспорту, збройних сил) «довіряє» іншій (більшій, сильнішій) державі;

– інтерпретацію феномена «невизнання», який має наступні прояви: квазідержавні утворення, існуючі поза міжнародно-правовим полем і практично ніким не визнані офіційно, неминуче внутрішньо криміналізуються; політичний приклад існуючих квазідержавних утворень створює небезпечний прецедент, що надихає на самовизначення все нових претендентів.

Дістало подальший розвиток:

– розробка проблеми конфліктного потенціалу політико-правової колізії права народів (націй) на самовизначення та принципу непорушності кордонів у контексті її впливу на розвиток інституту визнання держав і урядів;

– концептуальне обґрунтування взаємовпливу процесу державотворення і стану регіональної та міжнародної безпеки, а також їх

обумовленості геополітичними інтересами регіональних і світових держав, які виступають на стороні нової або метропольної держави;

– класифікація форм прояву визнання в сучасному світі, а саме: загальне визнання, практичне визнання, фактичне визнання, часткове визнання, мінімальне визнання.

– вивчення ролі референдної демократії і зовнішньополітичної діяльності нових держав як інструментів їх легітимації. Визначено потенційні варіанти легітимації нових держав у сучасному світі: політико-правові сценарії, в рамках яких міжнародно-правове визнання самовизначених держав потенційно можливо; інституційно-правову легітимацію цих держав через їх інтеграцію до складу іншої держави, але не метрополії; компроміс між правом націй (народів) на самовизначення і принципом територіальної цілісності через зміну конституційно-правових основ метропольних держав, включаючи створення привабливих умов реінтеграції для територій «проблемного суверенітету».

Практичне значення отриманих результатів полягає насамперед у тому, що положення і висновки дисертації створюють теоретико-методологічну основу для розуміння політичних процесів, пов'язаних з виникненням, розвитком і функціонуванням нових держав, що мають місце в сучасному політичному просторі і, як наслідок, дозволяють усвідомити політичні ризики процесу державотворення, а значить, звести до мінімуму його негативні наслідки і побічні ефекти.

Використаний в дослідженні емпіричний матеріал, основні положення і результати можуть бути застосовані в науково-дослідній діяльності при розробці нових підходів до оцінки соціально-політичних процесів в тій чи іншій країні і в світі, в прогнозуванні подальших шляхів розвитку держави як соціально-політичного інституту в складних геополітичних умовах ХХІ ст., а також у політичній практиці, пов'язаної зі зміцненням державності. Крім того, положення даного дисертаційного дослідження можна розглядати як рекомендації практичної дипломатії щодо врегулювання проблем, викликаних становленням і розвитком нових держав.

Отримані результати можуть використовуватися в навчальному процесі при розробці та викладанні курсів політології, політичної теорії, теорії держави і права, теорії та історії міжнародних відносин.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових конференціях та методологічних семінарах кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», оприлюднювалися на регіональних, всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: «Северная война и Приднестровье: история и современность» (м. Тирасполь, 18-19 вересня 2009 р.), «Перспективи скоординованого соціально-економічного розвитку Росії та України в загальноєвропейському контексті» (м. Москва, 14–15 листопада 2013 р.), «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (м. Одеса, 13–14 березня 2015 г.), «Актуальные проблемы международных отношений в

умовлях формироваия мультіполярного мира» (м. Курськ, 22 січня 2015 р.), «Сепаратизм – загроза для сучасного суспільства (м. Кишинів, 23 квітня 2015 р.)», «Країни Східного партнерства – V 4: проблеми і перспективи співпраці» (м. Одеса, 22 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та найважливіші висновки дисертаційного дослідження опубліковані в індивідуальній монографії, 23 наукових статтях, 7 з яких опубліковано у зарубіжних наукових виданнях, 9 – у тезах конференцій, 7 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Специфіка проблем, що стали об'єктом дисертаційного дослідження, зумовили її логіку та структуру. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, які містять чотирнадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Всього – 422 сторінки. Загальний обсяг дисертації – 364 сторінки. Список використаних джерел включає 421 назву (55 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет, методи дослідження, відображено наукову новизну, окреслено зв'язок дисертаційної роботи з науковими темами, надано інформацію про апробацію одержаних результатів.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження процесу державотворення: досвід становлення дослідної парадигми»** узагальнено основні теоретико-методологічні підходи до визначення природи і структури процесу державотворення, проаналізовано концептуальні аспекти класичних і сучасних парадигм процесу державотворення.

У **підрозділі 1.1 «Основні теоретико-методологічні підходи до визначення природи і структури процесу державотворення»** зазначено, що у підходах до оцінки місця і ролі процесу державотворення в політичному розвитку суспільства логічно можна виділити два концептуальних напрямки. З одного боку, процес державотворення зумовлює існування держави, за яким у політичній системі суспільства справедливо закріплений статус головної ланки політичної системи і основного політичного інституту, тому його можна розглядати як один з унікальних різновидів політичного процесу. З іншого – протікання і результативність процесу державотворення неможливо уявити поза політичним простором і політичним часом, поза інфраструктурою політичного розвитку, атрибутом якого є держава, тому до нього може бути застосовано визначення системного елемента розвитку світу політичного.

Дані сторони можна визначити як основні теоретико-методологічні підходи до інтерпретації процесу державотворення і розглянуто предмет дослідження крізь призму функціонального, структурно-функціонального та системного методів.

Сучасне розуміння сутності процесу державотворення передбачає плюралізм наукових думок. Так, наразі склалося різноманіття (інституційний,

артикуляційний, інтеракціоністський, соціологічний, біхевіористський, структурно-функціональний) визнаних політичною і правовою науками методологічних підходів до виявлення сутності, природи і змісту процесу державотворення як особливого політичного процесу та обумовлює існування безлічі його інтерпретацій. Разом з тим, жоден з представлених підходів не є універсальним, враховуючи складність досліджуваного процесу.

Аналіз та узагальнення наукових праць зарубіжних (Г. Алмонда, Х. Классена, Т. Пфістера С. Хантінгтона), країн ближнього зарубіжжя (М. Ільїна, І. Кудряшової, О. Мелешкіної, О. Мельвіля, О. Неклесси, О. Соловійова та ін.) та вітчизняних дослідників (Т. Андрущенко, О. Бабкіної, В. Денисенка, О. Долженкова, К. Маслова, Г. Музиченко, С. Наумкіної та ін.), дало змогу визначити, що процес державотворення виявляється системоутворюючою функцією сучасного політичного світоустрою, що забезпечує суспільний розвиток і впорядкування соціальної дійсності та свідчить про їх поступальний розвиток і здатність суспільства відповідати на виклики часу.

У підрозділі 1.2 «Концептуальні аспекти класичних і сучасних парадигм процесу державотворення» зазначено, що розуміння такого складного і багатоаспектного політичного процесу як державотворення неможливо без опори на наукову парадигму. Такими концептуальними установками слід вважати теологічну, арифметичну (класичну), юридичну, соціологічну і техніко (інформаційно)-кібернетичну теорії в їх найрізноманітніших варіаціях.

Використання категорії «процес державотворення» для позначення дієвого ряду політичної історії, що характеризує передумови і умови для виникнення нової держави, процесу її становлення, процедуру відстоювання права на самовизначення і державне будівництво, дозволяє подолати обмеженість інституціонального підходу, за яким закріплено значення основної інтерпретаційної моделі в розумінні держави і державотворення, і надає теоретичним і методологічним конструкціям, що розкриває значення досліджуваних явищ, певну ступінь динамізму. Вектор інтерпретації політичних явищ, подій і процесів, пов'язаних з виникненням і становленням у політичному полі нових держав, проходить не в площині держави як інституту, а відштовхується від процесу державотворення.

Виникнення і розвиток держав у сучасних політичних реаліях відбувається під впливом двох взаємопов'язаних тенденцій – глобалізації та демократизації, яким тією чи іншою мірою піддаються всі політичні процеси, які так чи інакше впливають на трансформацію світового політичного простору і формують нову структуру політичного світоустрою.

У висновках до першого розділу автор дисертації вказує, що теоретико-методологічні основи теорії державотворення визначають, що вона оперує переважно змінами в соціальній структурі, які передують виникненню держави як соціального інституту, особливої форми суспільної організації, розкриваючи причини утворення держави на певному етапі ранньої історії людства. При цьому за межами наукових інтерпретацій залишається питання

про причинність і умови виникнення нових держав у сучасному політичному просторі.

Рішення позначеної теоретико-методологічної проблеми лежить у площині застосування терміну «державотворення» як основи нових наукових підходів до розуміння природи самих держав і процесів їх еволюційного розвитку.

У другому розділі «Методологічний інструментарій вивчення процесу державотворення в історичному і сучасному політичному просторі» акцентовано увагу на періодизації політичної історії в методології дослідження та основних детермінантах процесу державотворення в сучасному політичному просторі.

У підрозділі 2.1 «Місце періодизації політичної історії в методології дослідження процесу державотворення» показано, що процес державотворення пов'язаний з проблемами періодизації не тільки як частина політичної історії, це обумовлено також тим, що він розгортається і в політичному просторі, і політичному часі. Категорії часу, в такому випадку, виступають як аналізатори та систематизатори дослідного матеріалу і дозволяють встановити загальну послідовність появи, становлення, функціонування та занепаду держав, а також вдосконалення державних моделей і інститутів. Таким чином, періодизація процесу державотворення виступає в якості механізму історико-політологічного пізнання, що сприяє розумінню соціальної значущості і політичної природи виникнення та легітимації нових держав у тих чи інших історичних умовах, включаючи сучасні.

Використання періодизації політичної історії як методології розуміння процесу державотворення підводить дослідника до висновку про актуалізацію позначеного процесу в політико-часовому континуумі сучасності. В історії налічується не так багато періодів активної побудови нових держав, і сучасний етап суспільного розвитку, що охоплює події ХХ – початку ХХІ ст. і характеризується різноманіттям передумов і умов виникнення нових держав, як раз і є одним з них.

У метод періодизації процесу державотворення досить гармонійно вписується і глобалізація як одна з найбільш знакових тенденцій сучасного політичного процесу, в фарватері якої політична історія в цілому та історія національних держав є моделями стадіального становлення світу в рамках соціально-економічного, політичного і культурного простору.

У підрозділі 2.2 «Детермінанти процесу державотворення в сучасному політичному просторі» зазначено, що державотворення в сучасному світі, як і на минулих історичних етапах його розвитку, об'єктивно детерміноване взаємозумовленістю процесів і подій, пов'язаних з еволюцією держави, їх об'єктивним закономірним взаємозв'язком, що проявляється в причинно-наслідкових зв'язках. З іншого боку, в розвитку процесу державотворення важливою умовою виступає діалектика необхідності і випадковості. В даному контексті існує можливість вторгнення в політичну систему, яка динамічно розвивається, об'єктивних і випадкових факторів, при

взаємодії яких відбувається зміна світового політичного поля за допомогою появи нових держав. Стосовно політичної системи детермінанти її розвитку класифікуються на зовнішні і внутрішні.

Аналіз процесу державотворення в сучасному світі показує, що вплив на нього зовнішніх детермінантів стає все більш опосередкованим, і якщо в епоху первинного утворення держав вони виступали в якості основної причини, то на етапах вторинного утворення, в т. ч. в ХХ – початку ХХІ ст. вони приймають форму умов і пускових механізмів: з ускладненням суспільства як системи, зовнішні детермінанти розв'язують, підсилюють або гальмують внутрішні процеси, які, в кінцевому підсумку, призводять до виникнення нових держав. Однак слід мати на увазі, що у відкритому суспільстві значення зовнішніх детермінантів, далеко не завжди позитивно впливає на розвиток його політичної системи. Тому завдання політичної еліти (або інших суб'єктів процесу державотворення) полягає не тільки в тому, щоб реагувати і враховувати зовнішні детермінанти, корелюючи і погоджуючи їх з внутрішніми процесами, але і в тому, щоб вибудовувати власну систему координат, яка детермінує світові процеси, включаючи реформування державної системи. Аналіз політичної практики показує, що взаємодія факторів, які детермінуються, в політичних процесах можна класифікувати на два типи: стійкий та динамічний.

У висновках до другого розділу зазначено, що аналіз процесу державотворення є системою методологічних установок, які розкривають послідовність історичних подій, безпосередньо пов'язаних з появою, становленням і розвитком нових держав і охоплюють всю сукупність соціальних і політичних форм розвитку держав. Об'єктивна оцінка процесу державотворення в сучасних умовах свідчить про його закономірності як етапу суспільного розвитку, тому до глибшого розуміння передумов, перебігу і результатів досліджуваного процесу необхідним є застосування періодизації і детермінізму як дослідницьких технологій.

У третьому розділі **«Особливості процесу державотворення в контексті трансформації світового політичного простору в ХХ – на початку ХХІ ст.»** проаналізовано політико-правовий досвід становлення нових держав у сучасному світі та обґрунтовано сучасні тенденції світового політичного простору як фактор утворення нових держав, виявлено їх основні особливості в сучасному світовому просторі.

У підрозділі 3.1 *«Політико-правовий досвід становлення нових держав у сучасному світі»* зазначено, що в рамках досліджуваної проблеми визнання європейського Косово і африканського Південного Судану можна визначити як безпрецедентні події політичної історії або як події, які створюють історичний прецедент. У поясненні причин актуалізації в сучасному світі процесів, пов'язаних з міжнародним визнанням держав, необхідно опиратися на декларативну і конститутивну теорії визнання держав, звичайно, зважаючи на їх протистояння.

Порівняльна характеристика двох дуже відмінних один від одного держав, які отримали міжнародно-правове визнання в кінці першого

десятиліття XXI ст., чітко демонструє дещо протилежні приклади, що склалися в світовій політиці щодо визнання самовизначених держав.

При цьому слід уточнити, що ООН не має повноважень визнавати ту чи іншу державу, оскільки – це акт, що можуть здійснити чи відмовитися здійснити лише держави. Як правило, визнання означає готовність встановити дипломатичні відносини. На даний час членство в ООН можна розглядати як ознаку того, що держава має у світі дуже широке визнання, і легітимність її існування як мінімум для більшості членів світового співтовариства не викликає сумнівів, це на кшталт гасла, що державою можна вести міжнародну діяльність.

У підрозділі 3.2 «*Сецесійні тенденції світового політичного простору як фактор утворення нових держав*» зазначено, що в результаті взаємодії, а з часом «хімерного» взаємопереплетіння доцентрових (загальносвітова інтеграція) і відцентрових (регіональна локалізація) тенденцій сучасного світопорядку, такі проблеми як автономія, політичний сепаратизм і сецесія отримують на початку XXI ст. нове звучання.

У сучасній політичній науці і політичній практиці визнається факт сецесії як явища політичного життя суспільства, що характеризує передумови і процес утворення нових держав у сучасному світі. Однак однозначного розуміння природи цього явища і єдиних підходів до його оцінки в політичній теорії не склалося, а практика визнання сецесійних домагань і, як наслідок, утворення самостійної держави, залишається непослідовною. Навіть позитивний за результатами сецесійний досвід практично завжди пов'язаний з феноменом самовизначених (невизнаних) і частково визнаних держав та з кровопролитними війнами.

Термін «оксамитове розлучення» склався виключно для визначення політичних процесів, пов'язаних з поділом Чехословаччини. Однак в даний час його застосовують і до інших випадків «мирної» сецесії.

Звичайно, сецесійні процеси серед передумов виникнення нових держав лідирують, але аж ніяк не є єдиними. В сучасному світі в основі процесу державотворення представлені і об'єднавчі тенденції.

Як проміжний стан на шляху досягнення міжнародно-правового визнання багато народів, що самовизначилися, обирають таку форму політичної організації як асоційована держава (наприклад Нова Каледонія), а також фузія, яку визначають як тимчасову перехідну форму, що представляє собою злиття в одну державу двох або декількох держав, які населені одним етносом і раніше входили в єдину державу.

У висновках до *третього розділу* зазначено, що сучасний етап історії людства – один з тих рідкісних часових відрізків, коли процес державотворення відрізняється особливою інтенсивністю, обумовленою формуванням історичних передумов і соціально-політичних умов для виникнення в світовому політичному просторі нових держав. Як наслідок, світова спільнота протягом останньої чверті століття спостерігає різноманітні сценарії процесу державотворення, що охопили багато регіонів світу.

Наразі, у політичній практиці найбільш поширеною формою процесу державотворення є сецесія, яка в політико-прикладному контексті видається складним і багатоструктурним соціально-політичним процесом, безпосередньо пов'язаним з розпадом існуючих і появою нових держав. Очевидно, що на сучасному етапі суспільного розвитку досліджуваний процес має певний ступінь стихійності: сецесійні явища відображають картину сучасних міжнародних відносин, але сам факт об'єктивної сецесії залишається непослідовним.

У четвертому розділі «Самовизначені (невизнані) держави як продукт процесу державотворення в сучасному світі» акцентовано увагу на історичних передумовах виникнення та політичних умовах існування пострадянських самовизначених держав та проаналізовано питання міжнародного визнання нових держав у контексті міжнародної і регіональної безпеки.

У підрозділі 4.1. «Самовизначені (невизнані) держави в сучасному міжнародно-правовому полі» зазначено, що на початку 1990-х років, коли в європейському політичному просторі складалася сучасна модель досліджуваного поняття, широке застосування отримує термін «самопроголошена держава» (або «самопроголошена республіка»). Однак, згодом більшість дослідників усвідомлено відмовляється від такого формулювання, віддаючи перевагу таким термінам, як «де-факто держави», «квазідержавні утворення», «невизнані держави», «невизнані державні утворення», «невизнані території», «спірні держави», «території з відкладеним статусом», «території з проблемним суверенітетом» і, нарешті, «нові незалежні держави» і «самовизначені держави». Слід визнати, що наразі зі сторони світової спільноти, авторитетних міжнародних організацій, перш за все ООН, не сформована система критеріїв визнання політичних утворень як самостійних держав в сучасних умовах.

З моменту утворення ООН діяльність світової спільноти щодо врегулювання застосування права народів на самовизначення і вироблення механізму визнання держав помітно активізується. Але безперечними ці інститути визнаються лише у відношенні до колоніальних країн, народи яких борються і перемагають в боротьбі за незалежність. У 1960-х роках принцип національного самовизначення сприймається як синонім поняття «деколонізація». З кінця 1970-х років і до теперішнього часу в світі здійснюються спроби затвердити положення, що право на власну державу мають абсолютно всі народи. Однак до теперішнього часу свого відображення в міжнародно-правових нормативних актах ця ідея не знайшла, більш того, конкретні і чіткі критерії, на підставі яких нова держава може бути визнано або не визнаною міжнародним співтовариством, не існують. Сформована ж де-факто система відносин суб'єктів світової політики з самовизначеними державами не гарантує ні права націй на самовизначення, з одного боку, ні національної цілісності держав – з іншого: в залежності від політичної ситуації, пріоритетним виступає то перший з них, то другий.

Місце і роль самовизначених (невизнаних) держав у сучасній системі міжнародних відносин обумовлені тією знаковою соціально-політичною та політико-правовою функцією, яку вони виконують в рамках сучасного етапу суспільного розвитку, здійснюючи діагностику збоїв у функціонуванні світопорядку.

При всіх застереженнях можна констатувати, що самовизначені (невизнані) держави, надаючи помітний вплив на політичні процеси, виступають в сучасному світі інколи і самостійними гравцями на майданчиках регіональної і міжнародної політики, в більшості випадків загострюючи відносини у певному регіоні. Слід визнати, що глобалізація створює додаткові можливості, здатні забезпечити тривале існування самовизначених держав в умовах відсутності формального визнання з боку світової спільноти. Цей факт в сучасному політичному полі поступово набуває якості якщо не норми, то визнаного статус-кво.

Щодо поняття «нові держави», який склався в сучасній політичній лексиці в прив'язці до часу їх виникнення, то він відображає певний політико-правовий стан самовизначених (невизнаних) держав у сучасному світі, відкриваючи перед ними наступні варіанти: або досягнення повного суверенітету, або злиття із метрополією, або ж продовження балансування на межі визнання, що з часом приведе до втрати внутрішньої легітимності та поставить питання про доцільність існування такого утворення.

Звичайно, що таке розуміння проблеми мотивує міжнародне співтовариство на вироблення ефективного механізму визнання або невизнання нових держав і вироблення чітких стандартів у ставленні до реалізації народами принципу самовизначення та їх прав на самостійну державність.

У підрозділі 4.2 *«Історичні передумови виникнення та політичні умови існування пострадянських самовизначених (невизнаних) держав»* зазначено, що підставами для початку процесу утворення нових держав в більшості випадків слугує право на самовизначення, дискримінація за національною (етнічною, расовою) ознакою і історична справедливість. При цьому поняття «історична справедливість», яка є правовою категорією, виконує роль етичного компонента досліджуваної політико-правової проблеми, що значно ускладнює оцінку історичної справедливості крізь призму правових норм і принципів. Категорія «право на самовизначення», безумовно, знаходиться в площині юриспруденції, але часто вільно інтерпретується як народами-претендентами на самостійну державність, так і їх опонентами. Викликано це тим, що правом на самовизначення в практиці міжнародно-правових відносин наділяється народ, при цьому саме поняття «народ» не має в міжнародному праві однакової інтерпретації в силу своєї багатозначності.

Головними історичними передумовами виникнення пострадянських самовизначених держав є власне сам розпад СРСР і неефективна і певною мірою алогічна політика побудови адміністративно-територіальних кордонів, що проводиться керівництвом радянської держави в період її існування.

Слід визнати, що конфлікт домагань, який призвів у 1990-х роках до утворення на пострадянському просторі самовизначених держав, відбувається в умовах деякого правового вакууму. Політична ситуація, що виникла, складно врегульовується в рамках радянського конституційного права, оскільки СРСР припинив своє існування, але при цьому її вирішення неможливе і в міжнародному правовому полі, так як до моменту виникнення конфлікту повноцінної міжнародної правосуб'єктності союзні республіки ще не отримали.

До кінця 1980-х років чотири пострадянські самовизначені (невизнані) держави, розташовані на Кавказі, мали статус автономних утворень всередині Азербайджанської (Нагірний Карабах), Грузинської (Абхазія та Південна Осетія) та Російської (Чечня) союзних республік; Придністровська держава в означений період історії як адміністративно-територіальна одиниця не виділена і входить до складу Молдавської РСР самостійними міськрадами і районами.

Сам характер виникнення самовизначених державних утворень у результаті розпаду СРСР в цілому відповідає єдиному сценарію розмежування з «державою-метрополією»: етнополітичний за характером конфлікт між центром і формально підпорядкованою йому територією переростає в великомасштабні бойові дії.

У підрозділі 4.3 «Міжнародне визнання нових держав у контексті міжнародної і регіональної безпеки» вказано, що в цілому саме існування феномена самовизначених (невизнаних) держав виступає в сучасному світі як фактор загрози національній безпеці, здатний за певних обставин трансформуватися в локальний (а в перспективі спровокувати і більш масштабний) збройний конфлікт. Той факт, що ряд самовизначених держав визнані деякими державами-членами ООН, свідчить про існування суперечливих позицій щодо їх розвитку та участі в світових процесах і подіях, що є чинником ризику в міжнародних відносинах і передумовою для складання конфліктогенної політичної ситуації. Очевидно, що доля самовизначених держав в умовах сучасного світопорядку залежить не стільки від складного переплетення внутрішніх політичних, соціально-економічних і етнополітичних протиріч і процесів їх вирішення, скільки визначається зовнішніми факторами – перш за все розкладом сил між провідними гравцями світової політики.

Проблема самовизначених (невизнаних) держав та їх вплив на хід світового політичного процесу становлять один із найважливіших напрямків розвитку в сучасному світі систем регіональної безпеки. Пов'язано це з тим, що, з'явившись в останнє десятиліття ХХ ст., вони територіально виявилися включеними в зони особливої політичної уваги світових і регіональних держав, що представляють на сучасному етапі світової політичної історії найбільш впливові сили. Більшість з самовизначених (невизнаних) держав являють собою субнаціональні регіони, які відокремилися від держав-метрополій, а третіми країнами, зацікавленими в їх існуванні, надається

військова, економічна, політична і часто неформальна дипломатична підтримка.

Регіональні конфлікти, викликані появою сучасних самовизначених держав, при всьому різноманітті специфічних рис мають багато спільного як у причинах і передумовах, так і в наслідках для ходу суспільного розвитку.

Міжнародно-правовою системою повинен бути передбачений механізм, в рамках якого самовизначена держава, яка довела свою спроможність, автоматично наділяється правосуб'єктністю: вона має бути визнана і в обов'язковому порядку, нарівні з іншими державами, повинна бути наділена всією сукупністю міжнародно-правових прав і обов'язків. Але лише за умови непорушення міжнародно-правового законодавства при процесі самовизначення. У той же час проаналізовані державні утворення не володіють такими якостями і тому наразі не можуть бути наділені всією сукупністю міжнародно-правових прав і обов'язків.

У висновках до четвертого розділу зазначено, що причини зародження, а в більшості випадків відродження державності самовизначених (невизнаних) держав сучасності слід шукати в політичній історії, тому досліджуваний феномен визначається як «побічний продукт» процесу державотворення. У випадку з пострадянськими самовизначеними (невизнаними) державами практично всі передумови і причини їх виникнення та розвитку лежать в площині політичних прорахунків і недалекогоглядної політики спочатку радянського керівництва, а потім «нових» національних політичних еліт. Політичною теорією, підтвердженою політичною практикою, як можливі пропонуються два шляхи вирішення сформованих у зв'язку з самовизначенням ситуацій: 1) відновлення територіальної цілісності держави з поверненням відокремленої території в політико-правове поле метропольної держави; 2) визнання незалежності і суверенітету нової держави. Причому, при здійсненні останнього сценарію необхідно слідувати принципам демократизації, демілітаризації і гармонізації партнерських відносин.

У п'ятому розділі «Інститут міжнародно-правового визнання і технології легітимації нових держав» визначено основні проблеми формування механізму міжнародно-правового визнання самовизнаних держав у нових геополітичних реаліях, досліджено референдну демократію як інструмент самовизначення народів і легітимації нових держав, проаналізовано та визначено роль інституціоналізації зовнішньополітичної діяльності самовизначених держав у їх міжнародній легітимації.

У підрозділі 5.1 «Інститут міжнародно-правового визнання нових держав і його вплив на процес державотворення» зазначено, що як і будь-який інший соціальний політико-правовий інститут, інститут визнання формувався на всіх, без винятку, етапах цивілізаційного розвитку людства. Інститут визнання володіє в міжнародному праві статусом одного з найстаріших принципів. У 1949 р. спеціально створена в структурі ООН Комісія міжнародного права включає питання про визнання держав і урядів в перелік міжнародно-правових проблем, які вимагають кодифікації. Однак

далі цього рішення питання не просунулося, і кодифікація інституту визнання залишається актуальною політико-правовою проблемою і наразі. У сучасному політичному полі регулювання процесу визнання нових самовизначених держав відбувається на основі норм звичаєвого міжнародного права, його загальновизнаних принципів, деяких багатосторонніх і двосторонніх угод, резолюцій, прийнятих міжнародними органами і організаціями, а також дипломатичними документами окремих держав і тих чи інших доктринальних положень.

Проблема міжнародного визнання нових самовизначених держав і питання політико-правового регулювання тісно пов'язані з проблемою міжнародної правосуб'єктності. Отже, суть визнання полягає в юридичній констатації факту виходу на міжнародну арену нового суб'єкта міжнародних відносин – самовизначених держав або їх урядів. Практична значимість визнання полягає в її спрямованості на гарантування встановлення правовідносин держави, яка визнає, з державою, що визнають, а те, що стосується обсягу і характеру таких відносин, то вони можуть змінюватися в залежності від формату визнання.

Пояснення природи, політичного і юридичного значення визнання міжнародною спільнотою нових самовизначених держав можливо за допомогою теоретико-методологічних підходів (декларативного і конститутивного). З урахуванням ситуації щодо політико-правової колізії, пов'язаної з протиріччям між цими двома основними підходами до становлення і розвитку державності, критерієм міжнародно-правового визнання може стати суверенітет. На сьогоднішній день слід констатувати той факт, що велику роль у процесах формування та становлення інституту визнання відіграли історичні принципи і доктрини міжнародно-правової практики. Кризовий стан, який, з причини відсутності єдиних політико-правових критеріїв щодо інституту визнання нових самовизначених держав, може спровокувати виникнення перманентних протиріч у міждержавних відносинах (наприклад, в разі вирішення питання про членство цих держав у міжнародних організаціях, включаючи ООН), а за найгіршим сценарієм – до відкритого збройного зіткнення.

У підрозділі 5.2 *«Проблеми формування механізму міжнародно-правового визнання самовизначених держав у нових геополітичних реаліях»* зазначено, що, як показує загальний огляд вирішення проблем легітимації нових держав у рамках основних поколінь міжнародних систем, не існує ні стійкого алгоритму, ні незмінних нормативних принципів або критеріїв їх визнання. Фактично форма, ступінь і особливості визнання самовизначених держав варіюються в залежності від її місця і ролі в світовій політичній системі, які, як показує практика, обумовлені її зв'язками зі світовими або регіональними державами. У той же час суттєву роль відіграє консолідація державної спроможності нової держави, виражена в її підтримці з боку власного населення і світової громадськості. Важливо і те, на якій фазі консолідації розвитку самої міжнародної системи ставиться питання про

визнання – в період кризи, на максимумі або на мінімумі фазового тренду міжнародної динаміки.

Аналіз рішень Організації Об'єднаних Націй приводить до висновку про те, що визнання права на самовизначення не піддається сумніву в разі національно-визвольної боротьби залежних народів. У цих умовах міжнародне співтовариство в особі ООН докладає всіх зусиль для якнайшвидшого розв'язання питань досягнення цими народами і країнами незалежності і суверенітету. Однак події 1990-х років, пов'язані з розпадом соціалістичних федерацій та утворенням на їх територіях нових незалежних держав, зробили проблему самовизначення народів і міжнародно-правового визнання держав неоднозначною. Найбільшої гостроти досліджувані явища набули на пост'югославському просторі.

Незважаючи на наявність у діяльності ООН ознак кризи, будь-якої реальної альтернативи, здатної замінити організацію в механізмі регулювання питань самовизначення і визнання, в сучасному світі не існує. В даний час йде пошук нових форм співпраці в рамках ООН, спрямованих на використання її потенціалу з урахуванням нових ризиків і викликів міжнародної безпеки, включаючи і загрозу розв'язання громадянських воєн на тлі міжетнічного, міжконфесійного і територіального розмежування народів, які заявили своє право на самовизначення.

У підрозділі 5.3 *«Референдна демократія як інструмент самовизначення народів і легітимації нових держав»* вказано, що Застосування інституту референдуму як механізму самовизначення народу тієї чи іншої держави неодноразово мало місце в політичній практиці новітнього часу: навіть загальний аналіз політичних подій останніх десятиліть дозволяє виявити тенденцію вирішення тривалих конфліктів на ґрунті самовизначення, ядром якої виступає референдарний механізм. При цьому в такій якості референдум має давнє історико-політичне закріплення і не є ані міжнародною, ані національною новацією. Події 2011 року на прикладі Судану показали, що саме референдум може стати дієвим механізмом, використання якого дозволить міжнародному співтовариству вживати ефективні політичні кроки, спрямовані на аналіз обставин і умов появи в політичному просторі нової самовизначеної держави і міжнародно-правову оцінку його життєздатності.

Практика застосування референдної демократії в питаннях, пов'язаних з процесом державотворення, широко представлена в сучасному світі: від рішення залишитися в асоційованих відносинах з метропольною державою (Південна Каледонія), виникнення самовизначених, але невизнаних міжнародним співтовариством держав (Придністров'я) до проголошення нової незалежної держави з прийняттям її в члени ООН (Південний Судан).

У підрозділі 5.4 *«Інституціоналізація зовнішньополітичної діяльності самовизначених держав та її роль в їх міжнародній легітимації»* зазначено, що основну роль у розвитку взаємодії між учасниками міжнародних відносин відіграють домовленості, засновані на компромісі. Це означає, що навіть статус світової держави не може бути запорукою безумовного сприйняття її

волі невеликою суверенною державою. Крім того, міжнародні відносини досить складно спрогнозувати, тому що вони відрізняються стихійним характером, а в їх розвитку висока частка випадковості. Головним мотивом активної участі держав у міжнародному житті виступають особливі інтереси і прагнення, які є у всіх, без винятку, суб'єктів світового політичного процесу.

Процес державотворення зумовлює необхідність інституціоналізації зовнішньополітичної діяльності новоствореного суб'єкта міжнародних відносин, що виражено в становленні міждержавних союзів і об'єднань, міжнародних блоків та організацій, що дозволяють інтегрувати нову державу в міжнародний простір.

Інституціоналізація міжнародних відносин і світової політики, виступаючи як тенденція сучасного світопорядку, охоплює весь політичний простір, не розділяючи суб'єкти міжнародних відносин на визнані і невизнані. Самовизначеним державам, які є невизнаними світовим співтовариством, закритий вхід не тільки в глобальні і регіональні політичні об'єднання (такі, як ООН, ОБСЄ), а й в економічні, митні та інші союзи (наприклад, СОТ, МВФ), але вони здійснюють спроби зовнішньополітичної діяльності, на рівні аналогічних невизнаних суб'єктів міжнародних відносин

Інституціоналізація зовнішньої політики держави, незалежно від її міжнародно-правового статусу, наявності (або відсутності) визнання з боку світової спільноти, нерозривно пов'язана з державним будівництвом і формуванням органів влади, наділених дипломатичними функціями.

У висновках до п'ятого розділу зазначається, що існуючі на сьогоднішній момент міжнародно-правові норми склалися, в основному, в епоху Ялтинсько-потсдамських і Гельсінських угод і в даний час перестали відображати реалії соціально-політичного розвитку суспільства. Саме тому вони потребують, якщо не реформування, то серйозного коригування. Розвиток процесу державотворення в сучасному світі демонструє необхідність об'єднання зусиль всіх держав-членів ООН у пошуку ефективних політико-правових інструментів його регулювання. Тільки такий підхід до досліджуваної проблеми дозволить нівелювати негативні наслідки виникнення в сучасному політичному просторі нових самовизначених держав.

У висновках зазначено, що на формування теоретико-методологічних і прикладних основ теорії держави, включаючи питання, пов'язані з державотворенням, вплинули багато ідей, наукових положень і висновків, що увійшли в доробок суспільно-політичної думки. Всю різноманітну теоретико-методологічну спадщину минулого можна розглядати як першооснову в розумінні питань, пов'язаних з аналізом передумов, особливостей протікання і наслідків процесу виникнення держави як соціального явища і політичного інституту. Науково обґрунтоване розуміння природи процесу державотворення в умовах сучасності неможливо без опори на теоретичну спадщину видатних суспільствознавців і юристів ХІХ – першої половини ХХ ст., які розглядали виникнення і розвиток нових держав у контексті їх міжнародно-правового визнання. Аналіз досліджень з проблеми показує, що

формування теорії державотворення як цілісного системного елемента політичного розвитку в сучасному суспільствознавстві не закінчено, а початок оформлення нових підходів до теоретико-методологічного осмислення названої дослідницької проблеми як самостійного напрямку політичної науки відноситься до першої половини 1990-х років, коли політична історія представила світові новий етап державотворення, пов'язаний з певними ризиками, здатними поставити під сумнів стабільність і безпеку суспільного розвитку.

Наразі в науці здійснені спроби систематизації теорій і концепцій походження держави, які тією чи іншою мірою представлені в світовій політичній думці, й на основі класичних і сучасних концепцій і теорій державотворення визначено варіативність і загальні тенденції походження держави в різних регіонах світу і в різний історичний час, включаючи сучасність.

Аналіз теоретико-методологічних підходів, представлених в сучасній політичній науці, показує, що на сучасний момент розвитку політичної історії питання процесу державотворення з його важко регламентованою, складною природою і обумовлені цим процесом проблеми утворення нових держав дуже актуальні і вимагають подальшого вивчення. Причому не тільки з точки зору сучасних геополітичних трансформацій, а й процесів регіональної інтеграції та глобалізації. Глобалізаційні процеси при цьому виступають у якості виклику не тільки існуванню сучасних держав (щонайменше, в їх колишньому вигляді), а й збереженню самодостатності й самобутності багатьох сучасних народів.

Процес державотворення розгортається, як мінімум, в двох вимірах: перший – пов'язаний з цивілізаційним розвитком людства, тобто розкриває, яким чином держава зародилося на зорі людської історії; другий – дозволяє з'ясувати, яким чином можлива поява нових держав у даний час, коли в абсолютній більшості народи вже є державно організовані спільноти.

Такий диференційований підхід до дослідження процесу виникнення і розвитку держави обумовлений тим, що в тому та іншому випадку існують різні умови протікання процесу державотворення, далеко не однакові причини виникнення цього явища, значно відрізняються один від одного закономірності їх становлення і подальшого розвитку. Незважаючи на виражене різноманіття теоретичних і емпіричних матеріалів з проблем, пов'язаних з утворенням держав у сучасному світі, слід зазначити, що вони не відрізняються системністю і розглядають цілісний процес державотворення фрагментарно.

Процес державотворення, розпочавшись в період розпаду первісного ладу, не припинявся впродовж всієї історії людського суспільства, проте яскраво вирізняються історичні періоди, коли позначений процес проходив найбільш інтенсивно: ранній, імперський, феодальний, конституційний, імперський етап нового часу, новітній (сучасний) етапи. Окремо слід зауважити, що в світі на цей момент політичної історії існує близько двох з половиною тисяч народів, а держав – більш ніж в десять разів менше, тому

прагнення окремих відокремлених спільністю мови, культури, історії народів, що населяють певну державу або кілька суміжних держав, до незалежності і створення самостійної державності і, як наслідок, до її міжнародно-правового визнання в перспективі суспільного розвитку завжди матиме місце.

Детермінованість процесу державотворення означає його закономірну зумовленість: нові держави виникають при певному збігу обставин і при складанні певних умов, що становлять у сукупності передумови для їх появи і розвитку. Процес державотворення, спостережуваний у сучасному світі, характеризується різноманіттям факторів, що детермінують і логічно вкладаються в різні системи класифікації. По-перше, виділяють зовнішні (насамперед, глобалізація у всьому різноманітті її проявів, а також політико-географічне положення території, яка претендує на самостійну державність, вплив політики світових і регіональних держав, локальні етнічні та інші конфлікти) і внутрішні (наявність національної ідеї, державна ідеологія, ознаки соціально-економічної, політичної або системної кризи), детермінанти державотворення. При цьому ступінь впливу зовнішніх факторів на процеси державотворення знаходиться в зворотній пропорційній залежності від ступеня внутрішньої самоорганізації, характеру і рівня розвитку внутрішніх механізмів розвитку самовизначеної території.

По-друге, державотворення є наслідком причинної детермінації (як об'єктивно обумовленої, так і випадкової), включаючи самодетермінацію: стан існуючої держави, її стійкий (або нестійкий) розвиток, проведені або плановані реформи, діяльність опозиційних політичних сил.

По-третє, в сучасному процесі державотворення очевидним є вплив на нього соціально-економічної, історико-політичної, етнополітичної та соціокультурної детермінацій. Найбільш часто роль таких детермінант відіграє дискримінація частини населення за мовною, етнічною, конфесійною та іншими ознаками, що стає імпульсом до утворення більшості сучасних нових держав. Нарешті, для державотворення як складного багатогранного політичного процесу характерні складно структуровані системна, структурна і цільова детермінанти, які характеризують процес державотворення як динамічну складову політичного розвитку.

Все різноманіття детермінант державотворення в сучасному світі класифіковані на два типу: стійкий тип має форму постійно діючої закономірності; динамічний тип, що застосовується до конкретної політичної ситуації йі в інших обставинах не працює. І незважаючи на певну умовність визначення причин виникнення нових сучасних держав, слід визнати, що їх виявлення і аналіз створюють теоретико-методологічну базу прогнозування виникнення нових держав і, при необхідності, нівелювання ризиків, пов'язаних з процесом державотворення.

Визначено особливості косовської і південно-суданської державності, історичних передумов і політико-правових обґрунтувань становлення названих держав, а також позначення основних етапів політичної історії Косово і Південного Судану, що характеризують процес досягнення

республіками політичної незалежності, що є певним політико-правовим досвідом становлення нових держав у сучасному світі.

Оцінки факту визнання Косово далеко неоднозначні і навіть суперечливі. Даний приклад є фактором ризику, що здатний повернути світ в сторону національно-територіальних конфліктів, пов'язаних з сплеском сепаратистських настроїв. Прикладом можуть слугувати процеси, що вже сьогодні мають місце в державах, які визнали Косово, а саме Бельгія, Великобританія та Франція, яка, одна з перших визнавши нову державу, ризикує ускладнити ситуацію навколо Корсики і Бретані. Кількість країн, які тією чи іншою мірою відчувають подібні загрози наразі значна. Проте, визнання Косово характеризує і певний прорив в політичній практиці реалізації права народів на самовизначення.

Офіційний поділ Судану на дві незалежні держави і міжнародно-правове визнання Республіки Південний Судан є рідкісний у світовій практиці випадок, коли можна констатувати реальний пріоритет права народів (націй) на самовизначення над принципом територіальної цілісності суверенної держави. Порівняльний аналіз двох суттєво відмінних одна від одної держав, які отримали міжнародно-правове визнання в кінці першого десятиліття XXI ст., продемонструвало відмінні приклади, які наразі склалися в світовій політиці щодо визнання самовизначених держав.

У сучасній політичній практиці найбільш поширеною формою процесу державотворення є сецесія, зміст якої становить історично обумовлене прагнення тих чи інших територій і регіонів, особливо автономних утворень у складі багатонаціональних або полікультурних держав до отримання політичної незалежності. Важко не помітити, що в 1990-2000-х роках сецесійні тенденції спостерігаються у всьому світовому геополітичному просторі. Сецесія є об'єктивно обумовленим процесом у силу диспропорцій між етнічним різноманіттям людства і кількістю держав, формально існуючих в політичному просторі сучасного світу, і навіть самі негативні оцінки сецесійних тенденцій не означають їх відсутності. Навпаки, визнання за сецесією статусу об'єктивного елемента процесу державотворення дозволить протистояти сецесіоністським настроям за допомогою вироблення адекватного механізму попередження їх розвитку в рамках вирішення соціально-економічних, конфесійних, етнокультурних та інших проблем суспільного життя, здатних провокувати розвиток сецесії.

Відсутність організаційно структурованого механізму врегулювання сецесійних конфліктів, які виступають у більшості випадків обґрунтуванням сецесії як політичного процесу, стала причиною зростання в останній чверті XX – на початку XXI ст. кількості самовизначених (невизнаних) держав, в т.ч. на пострадянському просторі. Розгляд же нових (самовизначених) держав в рамках визнання сецесійних тенденцій як закономірного політичного процесу найбільшою мірою відповідає науково обґрунтованому розумінню природи і сутності сучасного етапу процесу державотворення. Власне, сам процес утворення нових держав, а також перспектив міжнародно-правового визнання їх незалежності в різних точках

геополітичного простору являє собою результат сецесії. Тому об'єктивну обґрунтованість (або необґрунтованість) сецесії того чи іншого територіально-політичного утворення можна розглядати як критерій міжнародно-правового визнання (або невизнання) його державності.

У розвитку сецесійних процесів на пострадянському просторі явно проглядаються два основні типи: сецесія союзних республік з СРСР і вторинна сецесія автономних утворень, реалізована в Абхазії, Нагірному Карабасі, Придністров'ї та Південній Осетії. Крім того, яскраві прояви сецесії спостерігалися в Російській Федерації (Татарстан, Чечня), але фактичного відділення автономних республік не відбулося.

З останніми пов'язане таке явище як невизнані (самовизначені) державні утворення, які виступають у сучасному світі таким же продуктом процесу державотворення, як і нові держави, самовизначення і незалежність яких формально визнається світовим співтовариством. Причини утворення пострадянських самовизначених держав знаходяться в межах тенденцій, що характеризують процес державотворення в світовому й історичному масштабі. В якості підстав для початку процесу утворення нових держав світовою спільнотою визнаються право на самовизначення, дискримінація за національною (етнічною, расовою) ознакою та історична справедливість, причому, за винятком другого, ці поняття не мають у політичній свідомості чіткої артикуляції, а їх інтерпретації відрізняються різноманіттям.

Рішення про самовизначення і створення позначених держав повинно було прийматися в рамках референдної демократії (але цей принцип фактично було порушено). З ліквідацією союзної держави і скасуванням її правової бази шлях до встановлення самостійної державності відкрився не тільки для союзних республік як основних суб'єктів розпаду федерації (що сталося в реальності), але і для автономій у складі союзних республік, у яких ситуація з державним будівництвом була «запущена на самоплив». Нехтування цією обставиною і є основною причиною формування на пострадянському просторі самовизначених (невизнаних) держав як політичного феномена.

Неоднозначне ставлення до самовизначених (невизнаних) держав, перспектив їх розвитку та ролі, яку вони відіграють у міжнародних відносинах, обумовлено переліком обставин, що супроводжують їх виникнення та функціонування. Перш за все, слід зазначити, що всі вони являють собою результат реалізації права народів (націй) на самовизначення, що відповідає основним принципам міжнародного права, проте в певних умовах це право вступає в протиріччя з іншим базовим міжнародно-правовим становищем – принципом непорушності кордонів, в силу чого феномен самовизначених (невизнаних) держав відіграє роль дестабілізуючого, конфліктогенного фактора світового політичного розвитку, що виник в результаті системної кризи, в якій перебуває сучасний світоустрій.

Процес державотворення і проблему самовизначених (невизнаних) держав можливо розглядати і в контексті локальних конфліктів – грузино-абхазького, грузино-осетинського, нагірно-карабахського, придністровського,

чеченського, що супроводжували розпад Радянського Союзу. Так, акцентуючи увагу на специфіці та загальних рисах у їх генезі й процесі врегулювання, існують гіпотези про подібну природу досліджуваних конфліктів з аналогічними в інших регіонах (наприклад, на пост'югославському просторі) та їх взаємозв'язку з глобальними проблемами сучасності. Тому постає проблема пошуку нових підходів до організації міжнародного співтовариства для попередження викликів і ризиків сучасного світу.

Єдиним легітимним механізмом регулювання процесу державотворення є інститут міжнародно-правового визнання, який, залишаючись одним з найстаріших принципів міждержавних відносин у політичних координатах сучасного світу, на жаль, не відрізняється ефективністю. Причина такого стану справ криється у відсутності формального упорядкування норм, яке до теперішнього часу так й не прийнято.

В кінці ХХ – на початку ХХІ ст. інститут міжнародного визнання отримав геополітичну складову: в сучасному світоустрою інститут міжнародного визнання стає способом втягування самовизначених держав у сферу геополітичних інтересів провідних акторів міжнародних відносин, і в цьому проявляється ще одна обставина, що ускладнює врегулювання питань, пов'язаних з визнанням (або невизнанням) нових держав.

З метою ж забезпечення поступального розвитку світової спільноти означені проблеми повинні вирішуватися в зв'язку з питаннями міжнародної та регіональної безпеки, в іншому випадку виникнення нових держав буде організовано за допомогою громадянських воєн і локальних міжнародних збройних конфліктів, а дестабілізуючий характер процесу державотворення в сучасному світі лише посилиться. У контексті сучасних глобалізаційних процесів існує цілий спектр чинників, що впливають на становлення державності нового типу в умовах глобальної трансформації міжнародної системи координат.

У правовому аспекті визнання є питанням міжнародної дієздатності та правоздатності конкретної держави. Якщо державу не визнано, то вона на власний розсуд розцінює позиції міжнародного права. Тому будь-яка створена держава, яка відповідає вимогам міжнародно-правових актів, що містять визначення держави, має бути визнаною такою і, як наслідок, наділеною відповідною сукупністю не тільки політико-юридичних прав, але і відповідних обов'язків.

На практиці, якщо якась конкретна держава не визнається міжнародним співтовариством, але відносно ефективно функціонує, то мова йде про те, що в міжнародному плані вже по факту створення вона стає дієздатною, не володіючи при цьому правосуб'єктністю і не будучи правоздатною. Дієздатність нової (самовизначеної) держави забезпечують такі канали легітимації державності, як референдна демократія, за допомогою якої нова держава проголошується, та її зовнішньополітична діяльність, поряд з соціально-економічним розвитком, що обумовлює життєздатність

нової держави. Але в міжнародній політичній практиці таких демократичних референдумів одиниці.

Держави, навіть у разі відсутності міжнародно-правового визнання, функціонують в умовах сформованого світопорядку і не можуть бути ізольовані (навіть у разі застосування до них різного роду блокад і бойових дій) від подій і процесів, що відбуваються в світі, тому можна вести мову про де-факто легітимацію, формою реалізації якої виступає зовнішньополітична діяльність самовизначених (невизнаних) держав, включаючи переговорний процес про врегулювання, в рамках якого за такими державами визнається статус сторони конфлікту, а також різні форми взаємодії з іншими країнами, що визнають у самовизначених (невизнаних) державах партнерів у економічній, культурній та інших сферах співробітництва.

Криза інституту міжнародно-правового визнання держав ставить на порядок денний вироблення критеріїв і ефективної моделі легітимації нових державних утворень, які не вписуються в існуючі міжнародні стандарти зовнішнього визнання. Світова спільнота в здійсненні політичної лінії щодо нових держав знаходиться в неоднозначному становищі: з одного боку, відповідно до Статуту ООН, його учасники зобов'язані здійснювати підтримку народів, що самовизначилися в створенні власних держав, а з іншого – дотримуватися міжнародних норм і взяті на себе міжнародні зобов'язання із забезпечення миру в усіх регіонах земної кулі. Однак міжнародне співтовариство, міжнародні організації, ґрунтуючись на кроках, що мали місце в історії ХХ ст., і діях із визнання незалежності конкретних держав, у даний час цілком здатні виробити універсальний механізм реалізації інституту визнання. Для цього необхідно створити спеціальний координаційний орган при Комісії з міжнародного права ООН, який функціонально завершив би роботу з кодифікації інституту міжнародно-правового визнання держав, виробив критерії, які можуть розглядатися підстави претензій вже існуючих де-факто держав і тих держав, які можуть виникнути в ході історичного розвитку, на самостійну державність, а також спроектував би модель процедури визнання нових держав у рамках діяльності Організації Об'єднаних Націй. Для ефективного вирішення питань, що виникають у зв'язку з процесом державотворення, необхідне вироблення нових концептуальних підходів до вирішення означеної політичної проблеми.

Утворення нових держав слід розглядати як соціальну інновацію, а власне процес державотворення – як системний елемент політичного розвитку людського суспільства. Майбутнє політичної системи суспільства лежить в площині визнання всіма зацікавленими сторонами реалій зміненого світу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Осипова С. А. Сучасний стан теоретичного обґрунтування та практичної реалізації державотворчих процесів у країнах світу.

Монографія [Текст] / Світлана Анатоліївна Осипова. – Херсон, Видавничий дім «Гельветика». – 2016. – 320 с.

Рецензія:

Щедрова Г. П. Рецензія на монографію С. А. Осипової «Сучасний стан теоретичного обґрунтування та практичної реалізації державотворчих процесів у країнах світу» // Г. П. Щедрова. – Науковий журнал «Politicus». – 2016. – № 4. – С. 103.

2. Осипова С. А. Военная агрессия как форма самореализации политических элит: политологический анализ (на примере молдово-приднестровского конфликта) / С. А. Осипова // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса: Юридична література, 2008. – Вип. 33. – С. 281–385.
3. Осипова С. А. Политический процесс в Приднестровье: общее и особенное / С. А. Осипова // Постсоветское пространство: реалии и перспективы / под. общ. ред. Б. А. Шмелева. – М.: ИЭ РАН, 2009. – С. 348–353.
4. Осипова С. А. Непризнанные государства как политический феномен: теоретико-методологический аспект / С. А. Осипова // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія: Політологія. – Севастополь, 2011. – Вип. 123. – С. 124–127.
5. Осипова С. А. Процес государствообразования в XX в.: история развития и воплощения идеи / С. А. Осипова // Науковий вісник. – Одеса: Одеський державний економічний університет, 2011. – № 9 (134). – С. 118–127.
6. Осипова С. А. Право народов на самоопределение: отражение проблемы в резолюциях Генеральной Ассамблеи ООН (1940-1970-е годы) / С. А. Осипова // Сучасна українська політика. – К.: Центр соціальних комунікацій, 2011. – Вип. 25. – С. 275–282.
7. Осипова С. А. Косовское противостояние как международно-правовая проблема / С. А. Осипова // Політологічні записки: зб. наук. пр. – Луганськ: Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, 2011. – № 4. – С. 115–123.
8. Осипова С. А. Международно-правовое признание государств: поиски эффективного механизма реализации / С. А. Осипова // Наукові праці. Серія: Політологія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Вип. 163. – С. 64–67.
9. Осипова С. А. Непризнанные государственные образования как фактор международной и региональной дестабилизации / С. А. Осипова // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса: Юридична література, 2012. – Вип. 45. – С. 94–102.
10. Осипова С. А. Право народів на самовизначення: відображення проблеми в резолюціях Генеральної Ассамблеї ООН (1990-і роки) / С. А. Осипова // Освіта регіону. – 2012. – № 1. – С. 164–168.
11. Осипова С. А. Особливості та перспективи розвитку інституту референдуму та інших форм прямої демократії в політичній практиці

- / С. А. Осипова // Перспективи. Соціально-політичний журнал. Серія: Філософія, політологія, соціологія. – Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 2013. – № 3 (57). – С. 83–88.
12. Осипова С. А. Современные войны за независимость: особенности и характерные черты / С. А. Осипова // Політологічні записки: зб. наук. пр. – Луганськ: Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, 2013. – № 2 (8). – С. 157–162.
 13. Осипова С. А. Государствообразование на постсоветском пространстве: политические предпосылки возникновения и перспективы развития / С. А. Осипова // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса: Юридична література, 2014. – Вип. 51. – С. 177–185.
 14. Осипова С. А. Политические технологии «мирной» сессии современности / С. А. Осипова // Перспективи. Соціально-політичний журнал. Серія: Філософія, політологія, соціологія. – Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 2014. – № 4 (62). – С. 110–105.
 15. Осипова С. А. Международно-правовое признание Республики Южный Судан: итоги, особенности процесса и политические риски / С. А. Осипова // Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. – Chisinau: Academia de Științe a Moldovei, 2014. – № 3 (166). – P. 49–56.
 16. Осипова С. А. Бухарестский мирный договор 1812 года: политические последствия формирования юго-западной границы Российской империи и их оценка сквозь призму политических процессов начала XXI века / С. А. Осипова // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса: Юридична література, 2015. – Вип. 52. – С. 432–439.
 17. Osipova S. State Formation Process: Specificity of Theoretical and Methodological Approaches to the Interpretation of the Concept / S. Osipova // European Political and Law Discourse. – Vol. 2, is. 1. – 2015. – P. 145–150.
 18. Осипова С. А. Процесс государствообразования в современном мире: особенности протекания и политические риски / С. А. Осипова // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса: Юридична література, 2015. – Вип. 54. – С. 229–235.
 19. Osipova S. Public Life Democratization in the Context of the State Formation Process and Global Trends of Political Transition / S. Osipova // European Political and Law Discourse. – Vol. 2, is. 2. – 2015. – P. 161–166.
 20. Осипова С. А. Сессия и ее влияние на процессы государствообразования в современном мире / С. А. Осипова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. – Одеса, 2015. – Вип. 9. – С. 143–148.
 21. Osipova S. Political history periodization and its methodological possibilities as a tool to study the process of state

- formation / S. Osipova // *European Political and Low Discourse*. – Vol. 2, is. 4. – 2015. – P. 194–198.
22. Осипова С. А. Процесс государствообразования в современном мире: примеры политической практики / С. А. Осипова // *Administrarea Publică*. – Chisinau: Academia de Administrare Publică, 2015. – № 1 (85). – P. 171–176.
23. Osipova S. A. State formation process in the modern world: unification models and scenarios / S. A. Osipova // *Geopolitical processes in the world today: Collection of scientific articles*. – «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education. – Vienna, 2016. – P. 212–216.
24. Осипова С. А. Детерминанты процесса государствообразования на современном этапе политической истории / С. А. Осипова // *Politicus: Научный журнал*. – 2016. – № 4. – С. 21–25.
25. Осипова С. А. Периодизация политической истории как объект научного познания социальных фактов / С. А. Осипова // *Северная война и Приднестровье: история и современность: сб. статей международной научной конференции, г. Тирасполь, 18-19 сентября 2009 г.* – Тирасполь: Изд-во Приднестровского университета, 2010. – С. 157–163.
26. Осипова С. А. Влияние внутри- и внешнеполитических факторов на развитие современных политических процессов в Приднестровской Молдавской Республике: материалы круглого стола «Политические процессы в новых независимых государствах», г. Москва, ОМЭПИ ИЭ РАН, 18 ноября 2010 г. / С. А. Осипова // *Вестник научной информации*. – № 2. – 2011. – С. 150–160.
27. Осипова С. А. Непризнанные государства постсоветского пространства – политический «продукт» распада СССР / С. А. Осипова // *Современные проблемы управления конкурентоспособностью и инновационным развитием России: сб. статей международной научно-практической конференции памяти заслуженного деятеля науки В. И. Кравцовой, г. Москва, 27 ноября 2014 г.* – М.: Университет машиностроения, 2014. – С. 217–225.
28. Осипова С. А. Процесс государствообразования в современном мире: подходы к интерпретации понятия / С. А. Осипова // *Актуальные проблемы международных отношений в условиях формирования мультиполярного мира: сб. научных статей II Международной научно-практической конференции, г. Курск, 22 января 2015 г.* / под ред. Л. В. Бычковой, В. М. Кузьминой. – Курск: Университетская книга, 2015. – С. 90–97.
29. Осипова С. А. Процесс государствообразования в современном мире в контексте геополитики / С. А. Осипова // *Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 13–14 березня 2015 року*. У 2 ч. Ч. II. – Одеса: Південноукраїнський

- національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, Міжнародний Вишеградський Фонд, 2015. – С. 43–47.
30. Осипова С. А. Процесс государствообразования как системный элемент современного политического развития (тезисы) / С. А. Осипова // Предпринимательство и право: ориентиры и прогноз развития в России и за рубежом: материалы научно-практической конференции, г. Тирасполь, 24 апреля 2015 г. – Тирасполь: Тираспольский филиал НОУ ВПО «Московский институт предпринимательства и права», 2015. – С. 267–269.
31. Осипова С. А. Детерминанты процесса государствообразования: испанский вариант / С. А. Осипова // Teoria și practica administrării publice: material ale conferinței științifico-practice cu participare internațională, or. Chișinău, 20 mai 2016. – Chișinău: AAR, 2016. – P. 153–156.
32. Осипова С. А. Внутренние и внешние детерминанты процесса государствообразования в современном мире [Текст] / С. А. Осипова // Современная социально-экономическая и правовая система России: проблемы устойчивого развития: материалы научно-практической конференции, г. Тирасполь, 8 дек. 2015 г. – Тирасполь, 2016. – С. 20–23.
33. Осипова С. А. Молдово-приднестровские отношения как пример «замороженного конфликта» на европейском пространстве / С. А. Осипова // Країни східного партнерства – V4: проблеми і перспективи співпраці: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 22 квітня 2016 р. – Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, Міжнародний Вишеградський Фонд, 2016. – С. 238–240.
34. Осипова С. А. Признание государств в контексте международной и региональной безопасности / С. А. Осипова // Общественная мысль Приднестровья. – № 1. – 2011. – С. 50–56.
35. Осипова С. А. Резолюции Генеральной Ассамблеи ООН о праве народов на самоопределение / С. А. Осипова // Роль Организации Объединенных Наций в современной системе международных отношений и новые механизмы легитимации самоопределившихся государств: научн. изд. – Тирасполь: Изд-во Приднестровского университета, 2012. – С. 23–35.
36. Осипова С. А. Политическая история Республики Южный Судан: борьба за независимость до и после признания / С. А. Осипова // Общественная мысль Приднестровья. – № 1–2. – 2013. – С. 135–143.
37. Осипова С. А. Процесс государствообразования: подходы к определению природы, понятие и структура / С. А. Осипова // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса: Юридична література, 2015. – Вип. 55. – С. 123–131.

38. Осипова С.А. Процесс государствообразования в современном мире: модели и сценарии развития [Текст] / С.А. Осипова // Общественная мысль Приднестровья. – 2015. – № 1-2. – С. 107–111.
39. Осипова С. А. Периодизация политической истории и ее методологические возможности как инструмента исследования процесса государствообразования [Текст] / С. А. Осипова // Вестник Приднестровского университета. – Серия: Гуманитарные науки. – 2016. – № 1. – С. 100–105.
40. Осипова С. А. Политические риски процесса государствообразования в условиях глобализации и демократизации политического пространства/ С. А. Осипова // Політичне життя. – 2016. – №1–2. – С. 41–46.

Анотація

Осипова С. А. Сучасні практики державотворення в світовому політичному просторі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2017.

В роботі комплексно досліджено теоретичні та політико-правові засади сучасних практик державотворення в світовому політичному просторі.

Визначено місце періодизації політичної історії в методології дослідження процесу державотворення та вирішено її об'єктивні критерії як моделі системного розвитку держави. Уточнено детермінанти процесу державотворення в сучасному політичному просторі. Здійснено компаративний аналіз політико-правового досвіду становлення нових держав у сучасному світі та обґрунтовано сецесійні тенденції світового політичного простору як фактору утворення нових держав, виявлено їх основні особливості в сучасному світовому просторі. Визначено історичні передумови виникнення та політичні умови існування пострадянських самовизначених держав та проаналізовано питання міжнародного визнання нових держав у контексті міжнародної і регіональної безпеки. Виявлено основні проблеми формування механізму міжнародно-правового визнання самовизначених держав у нових геополітичних реаліях, проаналізовано та визначено роль інституціоналізації зовнішньополітичної діяльності самовизначених держав в їх міжнародній легітимації.

Ключові слова: політичний простір, політичний процес, процес державотворення, нові держави, де-факто держави, самопроголошені держави, квазідержави, альтернативні форми суверенної державності, самовизначені / невизнані держави, частково визнана асоційована держава, референдна демократія, сецесія.

Аннотация

Осипова С. А. Современные практики государствообразования в мировом политическом пространстве. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2017.

В работе комплексно исследованы теоретические и политико-правовые основы современных практик государства в мировом политическом пространстве.

Определено место периодизации политической истории в методологии исследования процесса и выделены его объективные критерии как модели системного развития государства. Уточнены детерминанты процесса государствообразования в современном политическом пространстве. Осуществлен компаративный анализ политико-правового опыта становления новых государств в современном мире и обоснованы сецессионные тенденции мирового политического пространства как фактора образования новых государств, выявлена их специфика в современном мировом пространстве. Определены исторические предпосылки возникновения и политические условия существования постсоветских самоопределившихся государств и проанализированы вопросы международного признания новых государств в контексте международной и региональной безопасности. Выявлены основные проблемы формирования механизма международно-правового признания самоопределившихся государств в новых геополитических реалиях, проанализирована роль институционализации внешнеполитической деятельности самоопределившихся государств в их международной легитимации.

Ключевые слова: политическое пространство, политический процесс, процесс государствообразования, новые государства, де-факто государства, самопровозглашенные государства, квазигосударства, альтернативные формы суверенной государственности, самоопределившиеся / непризнанные государства, частично признанное ассоциированное государство, референдная демократия, сецессия.

Summary

Osipova S. A. Contemporary practices of the state in the global political space. – Manuscript.

Thesis for obtain the scientific degree in Political Science, specialty 23.00.02 - political institutions and processes. - State institution «South Ukrainian National Pedagogical University after K. D. Ushinsky», Odessa, 2017.

There have been comprehensively studied the theoretical and political-legal bases of modern state's practices in the world political space in the work.

It was determined the place for the periodization of political history in the methodology of research of the process, and its objective criteria are identified as models of the systemic development of the state. The determinants of the state

formation process in the modern political space are specified. A comparative analysis of the political and legal experience of the formation of new states in the modern world was carried out and secession tendencies of the world political space as a factor of the formation of new states were substantiated, it was revealed their specificity in the contemporary world space. The historical preconditions for the emergence and political conditions for the existence of post-Soviet self-determined states were determined and the issues of international recognition of new states were analyzed in the context of international and regional security. The main problems of formation of the mechanism of international legal recognition of self-determined states were revealed in new geopolitical realities, the role of institutionalization of foreign policy activity of self-determined states was analyzed in their international legitimation.

The introduction of the term "state formation process" is justified and it is clearly shown the author's position in the definition of this phenomenon.

The new lexical form allows us to consider the processes of the emergence, formation and development of states in space and time, as a process that not associated only with changing forms of life, but also with their development, that is, transition in qualitatively new states in accordance with the challenges of historical time. In other words, the understanding of the process of state formation, its forms, types and consequences allows us to consider the state in time and space, in retrospective and perspective development, in comparative terms, etc., thus opening up new methodological possibilities for researchers.

As a lexical unit, the word "state formation" includes two foundations - "state" and "formation", it means some action, an operating series that related to the process of state formation. In the author's opinion, in order to disclose the problem under investigation, it is necessary to move not from the state as a political institution, but from the process as a dynamic characteristic of the political system of society.

Based on empirical data and analysis of political practice, it is made a classification of the determinants of the state formation process, which determine the evolutionary possibility of the emergence of new states in the contemporary political space. In socio-synergic systems, such as the state (and the society as a whole), there are manifested complex types of determination, which include: a systemic determination that characterizes the state system, the behavior, the properties of its elements, and, on the contrary, the dependence of the system on its elements; structural determination, within the framework of which a new local structure arises that can interact with the old one, which can lead both to the change in the entire system, and later to the transformation of the entire system, and to the destruction of the elements a new structure; target determination, which is possible only in self-organizing open systems.

The practical implication of the results is obtained that the theses and conclusions of the thesis create a theoretical and methodological basis for understanding the political processes associated with the emergence, development and functioning of the new states taking place in the contemporary political space

and, as a result, enable us to understand the political risks process of the state, and, therefore, to minimize its negative consequences and side effects.

The main provisions and conclusions of the work can be applied in research activities in the development of new approaches to the evaluation of socio-political processes in this or that country and in the world, in forecasting further ways of developing the state as a socio-political institution in the difficult geopolitical conditions of the 21st century., as well as in political practice related to the strengthening of statehood. In addition, the provisions of this dissertational research can be considered as recommendations of practical diplomacy on the settlement of problems associated with the formation and development of new states.

Key words: political space, political process, the process of state formation, new states, de facto states, self-proclaimed states, quasi-states, alternative forms of sovereign statehood, self-determined / unrecognized states, partially recognized associated state, referendum democracy, secession.